

Anne Ollila

Kuohuntaa kaupungissa

VALOKUVIA 1900-LUVUN ALUN
HELSINGISTÄ

Valokuvaaja Emil Rundman (1867–1942) tallensi kamerallaan suomalaisen yhteiskunnan radikalisoitumisen ja kansalaisten mielenilmaukset venäläisiä viranomaisia vastaan vuosina 1902–1906. Valokuvien keskiössä on Senaatintori, koska se oli Helsingin tärkein aukio ja keskuspaikka. Suurlakon aikana syksyllä 1905 hän kuvasi mielenosoittajia myös Rautatientorilla. Anne Ollila tarkastelee artikkelissaan Rundmanin kuvaustoimintaa ja valokuvien käyttöä vastarinnan välineenä.

Emil Rundmanin (1867–1942) 1900-luvun alussa ottamista valokuvista voi jäljittää sitä prosessia, miten suomalainen yhteiskunta radikalisoitui ja kuinka kaupunkitila otettiin haltuun mielenosoituksilla. Lisäksi kuviin on tallennettu kansalaisten erilaisia keinoja osoittaa mieltään venäläisiä

Dosentti Anne Ollila työskentelee kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa. Sähköposti: anne.ollila@utu.fi.

viranomaisia vastaan. Kuvat muodostavatkin tärkeän lähdeaineiston, kun halutaan analysoida 1900-luvun alun kaupunkikuvausta ja valokuvaajien toimintaa kansanjoukkojen kuvaamisessa. Kuvaustyön arkisempaa puolta edustaa Emil Rundmanin toiminta ateljeekuvaajana. Hän oli perustanut kuvausateljeen lokakuussa 1899 Aleksanterinkadulle. Paria vuotta myöhemmin Rundman muutti kuvaamonsa Pohjoisesplanadille,¹ vastapäätä Ruotsalaista teatteria. Ateljeekuvaajana toimiminen tarkoitti käytännössä sitä, että Rundman² ansaitsi elantonsa ottamalla henkilökuvia.

Kiinnostavaa on, miksi yksi valokuvaaja keskittyi systemaattisesti kuvaamaan mielenosoituksia. Kuinka kuvia käytettiin kuvaustilanteen jälkeen ja miten Rundman hyödynsi kuva-aineistojaan? Voi ajatella, että Rundman toimi uutiskuvaajan tavoin lähtemälle kadulle, kun väkijoukot alkoivat kokoontua. Mutta Rundmanin ottamia kuvia ei julkaistu lehdissä, vaan kuvilla oli toisenlainen käyttötarkoitus. Rundman painatti kuvansa postikorteiksi, ja näitä postikorttikuvia

1. Sven Hirn, *Ateljeesta luontoon. Valokuvaus ja valokuvaajat Suomessa 1871–1900*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö 1977, 96–97.

2. Valokuvataiteen museon internetsivuilta, <http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseum.fi/> (21.10.2014), on perustiedot Emil Rundmanista. Hän oli kotoisin Nurmijärveltä, isä oli tilanomistaja ja vehnäkauppias. Rundmanin tie valokuvaajaksi alkoi harrastustoiminnan kautta, sillä hän oli Amatörfotografklubben i Helsingforsin jäsen vuosina 1896–1898.

kaupattiin jälleenmyyjien välityksellä ympäri Suomen.

Rundmanin kuvat liittyivät vastarintatoimintaan, joka alkoi Suomessa helmikuun manifestin jälkeen keväällä 1899. Tällöin käynnistettiin laajamittainen painotuotteiden valmistaminen, jonka näkyvin muoto olivat postikortit. Tunnetuin kuva-aihe oli Eetu Iston maalaus Hyökkäys, jota levitettiin sekä painokuvina että postikortteina.³ Näin suomalaisten vastarinta konkretisoitui kuvina ja painotuotteina, ja visuaaliset aineistot muodostuivat tärkeäksi keinoksi osoittaa mieltä venäläistoimenpiteitä vastaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että suosituimpia kuvia myytiin useita tuhansia kappaleita.

Seuraavaksi analysoin Rundmanin kuvaustointaa ja kuvien käyttämistä vastarinnan keinona: Miten valokuvat nivoutuivat poliittiseen aktivoitumiseen ja kuinka kuvia hyödynnettiin vastarinnan lietsomisessa? Aineistona toimivat Museoviraston kuvakokoelmiin tallennetut valokuvat.⁴

Rundmanin kuviin liittyy keskeisiä lähdeanalyysiä koskevia kysymyksiä. Kuvista voi hahmottaa mielenosoitusten ja mielenilmausten keinot 1900-luvun alussa sekä Rundmanin tavan kuvata näitä tilanteita. Analyysi muuttuu kuitenkin monipuolisemmaksi, kun erilaisia lähteitä lukee rishtiin ja konstruoi kuvien merkitystä sekä käyttötarkoitusta. Sanomalehdistä voi analysoida valokuvaajan liiketoiminnan ehtoja, kuvapostikorttien mainontaa ja levitystä sekä aikakauden ilmapiiriä. Kuvia kontekstualisoimalla⁵ tulkinta syvenee ja monipuolistuu.

Radikalisoitumisen tiellä

Huhtikuussa 1902 Senaatintorilla alkoi tapahtua. Kansalaiset osoittivat mieltään uutta asevelvollisuuslakia vastaan, kun kutsuntoja yritettiin ensimmäisen kerran järjestää uuden asevelvollisuuslain säätämisen jälkeen. Helsingissä kutsunnat alkoivat huhtikuun 17. päivänä Kaartinmaaneissa, missä Rundman otti ensimmäiset valokuvat kutsuntoja vastustavista mielenosoittajis-

ta. Seuraavana päivänä väkijoukko kerääntyi Senaatintorille, missä Rundman kuvasi tapahtumien kulun. Poliisit eivät pystyneet pitämään yllä järjestystä, joten paikalle tuli kasakoita Töölön kasarmilta. Kasakat yrittivät hajottaa väkijoukon ratsupiiskoilla, mutta mielenosoittajat eivät suostuneet poistumaan vaan he siirtyivät sivukaduille ja palasivat sitten taas torille. Tilanne rauhoittui vasta illalla.

Kasakkamellakaksi kutsuttu mielenosoitus ei tapahtunut spontaanisti, vaan sitä oli lietsottu pidemmän aikaa. Monet suomalaiset pitivät vuonna 1901 säädettyä uutta asevelvollisuuslakia laittomana, minkä vuoksi kutsuntaikäisiä nuoria miehiä kehoitettiin kieltäytymään kutsunnoista. Lisäksi alettiin suunnitella mielenilmauksia. Syksyllä 1901 organisoitu perustuslaillisten kagaali johti laittomien kutsuntojen vastustamista levittämällä lentolehtisiä ja kirjoja.⁶ Helsingin kasakkamellakan lisäksi laitto-

3. Pekka Rönkkö, *Isto. Eetu Isto (1865–1905) ja Hyökkäys (1899)*. Pohjoinen 1990, 41, 118–119, 140–144. Iston maalauksessa Suomi-neito seisoo rantakalliolla sylissään lakikirja, jota repii kaksipäinen kotka. Taustalla näkyvät mustat pilvet ja myrskyävä meri.

4. Museoviraston kuvakokoelmat, www.kuvakokoelma.fi/pictures/ (15.10.2014), josta löytyy Rundmanin ottamia kuvia Senaatintorilta ja Rautatietorilta. Kasakkamellakasta on 16 valokuvaa ja suurlakosta 20 valokuvaa sekä muutamia yksittäisiä kuvia muista tilanteista. Internetissä on siis katsottavissa osa Rundmanin valokuvista, mutta Museoviraston Musketitietokannassa ja kuvakokoelmissa on lisää Rundmanin ottamia kuvia, joista parhaat otokset on laitettu internetiin. Samoja valokuvia on Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmissa sekä Finnatietokannassa.

5. Kontekstualisoivasta kuvatutkimuksesta ks. myös John Tagg, *The Burden of Representation*. Macmillan 1988, 2–5; Johanna Frigård, *Alastomuuden oikeutus. Julkistettujen alastonkuvien moderneja ideoita Suomessa 1900–1940*. SKS 2008, 15–16; Anne Ollila, Valokuvat historiatietoisuuden rakentajana. Turku C. J. Schoultzin kaupunkikuvissa. *Kasvatus ja aika* 3 (2011), 82–83.

6. Seppo Zetterberg, *Viisi laukausta senaatissa. Eugen Schaumannin elämä ja teko*. Otava 1988, 189; Rönkkö 1990, 41–42, 48; Marja Ylönen, *Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. SKS 2001, 75, 77–78.

Kuva 1. Kasakat Senaatintorilla asevelvollisuutta vastustaneiden mielenosoituksessa. Kuva: Emil Rundman. Lähde: Museoviraston kuvakokoelmat HK19420918:355.

mia kutsuntoja vastustavia mielenosoituksia järjestettiin myös muualla Suomessa. Kasakamellakkaa on kuvailtu ja kommentoitu yksityiskirjeissä, joista tunnetuimpia on Gustaf Strengelin 28.4.1902 Sigurd Frosterukselle lähettämä kirje: ”Kuljen pitkin espl[anadia] klo 4:n ajoissa, kun juoksevat ihmiset huutavat kasakoiden olevan tulossa. Kuuluu kavioiden kumina ja samassa ne ajavat täyttä ravia pitkin Aleksanterinkatua ja kaartavat senaatintorille [...] Tori on täynnä ihmisiä samoin kuin sivukadutkin [...] Kasakpartiot ratsastavat väkijoukkoon piiskat koholla hajottaakseen sen. Huutoja, kirkumista ja brutaalia naurua [...]”⁷

Rundmanin kuvasarjasta voi hahmottaa Senaatintorin tapahtumat. Aluksi Rundman jalkaantui mielenosoittajien keskelle, jolloin hän kuvasi mielenosoittajia katutasosta. Kasakkojen saapessa paikalle Rundman on vetäytynyt

kauemmas ja noussut yliopiston portaille, jotta kasakat eivät häiritsisi kuvaamista. Sen jälkeen Rundman kuvasi kasakat ratsuineen, kun he järjestivät riviin torin laidalla. Seuraavaksi Rundman tallensi kamerallaan kasakoiden hyökkäyksen väkijoukkoa kohti, jolloin osa mielenosoittajista pakeni Nikolainkirkon portaille. Myöhemmin hän otti lisää kuvia kasakoista, mutta nyt hän on taas vaihtanut paikkaa siirtymällä Nikolainkirkon portaille.⁸ Paikanvaihdosten myötä kuvakulma muuttui. Kun Rundman kuvasi mielenosoittajia katutasolla, hän oli itsekin kuin yksi mielenosoittajista. Mutta Rundman oli varovainen, ja hän kuvasi väkijoukkoa takaapäin, joten kuviin ei tallentunut henkilöiden kasvoja.

7. Zetterberg 1988, 191.

8. Museoviraston kuvakokoelmat, www.kuvakokoelma.fi/pictures/ (15.10.2014).

Kuva 2. Punainen leijonalippu Senaatin lipputangossa Bobrikovin kuolinpäivänä. Kuva: Emil Rundman. Lähde Museoviraston kuvakokoelmat HK19400610:6.

Kuvaajalla oli syytä varovaisuuteen. Jos hän olisi ottanut kasvokuvia mielenosoittajista, kuvia olisi voitu käyttää henkilöiden tunnistamiseen. Valokuvia olisi voitu käyttää todisteina mielenosoittajia vastaan ja langettaa heille tuomioita. Näin oli tapahtunut Ranskassa vuonna 1871, kun Pariisin kommuuni nousi kapinaan hallitusta vastaan. Kommuunin jäsenet kuvauttivat itsensä voimantunnonaan kapinan alkuvaiheessa. Kapinan epäonnistuttua Pariisin poliisipäällikkö jäljitti valokuvien perusteella kommuunin jäseniä ja ammutti heidät.⁹ Suomessa mielenosoittajille olisi voitu määrätä sakkoja esivallan vastustamisesta.

Paria vuotta myöhemmin Rundman kuvasi Senaatintorilla toisenlaisen mielenilmauksen kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin murhan jälkimainingeissa. Eugen Schauman oli ampu- nut Bobrikovia senaatissa kesäkuun 16. päivänä

1904. Hän kuoli seuraavana päivänä, jolloin senaatintalon salkoon nostettiin punainen leijonalippu¹⁰. Myös valtionpankin ja valtionarkiston saloissa liehui hetken aikaa punainen leijonalippu. Liputus kesti vain vajaan puoli tuntia ennen

9. Martti Lintunen, Poliittinen kuva. Teoksessa Ritva Keski-Korhonen (toim.) *Valokuvauksen vuosikirja 1988*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö 1988, 22–23; Mary Warner Marien, *Photography. A Cultural History*. Laurence King Publishing 2006, 113–115. Pariisissa oli jo aikaisemmin kuvattu kansalaisten kapinointia, sillä kesäkuussa 1848 valokuviin oli tallennettu katunäkymiä barrikadeineen ja niitä puolustavine väkijoukkoineen. Walter Guadagnini (toim.) *Photography. The Origins 1839–1890*. Skira 2010, 86–87.

10. Sinivalkoinen ei ollut vielä vakiintunut Suomen lipun väreiksi, vaan kilpaileva vaihtoehto punakeltainen (Suomen leijona punaisella pohjalla) sai myös runsaasti kannatusta. Väri vaihtoehtojen kilpailusta ks. Matti Klinge, *Suomen sinivalkoiset värit*. Otava 1982, 7–82.

kuin liput poistettiin, mutta Rundman ehti kuvata rakennukset lippuineen. Siten hän tallensi muiston siitä, kuinka suomalaiset juhlivat Bobrikovin kuolemaa. Myös monissa Helsingin ravintoloissa riemuuttiin tuona päivänä. Esimerkiksi Jean Sibelius seurueineen joutui pikkutunneilla Eerikinkadun poliisiasemalle heidän jatkettuaan juhlintaa kadulla.¹¹

Rundman kuvasi suomalaisen yhteiskunnan asteittaista radikalisoitumista, joka oli alkanut helmikuun manifestista vuonna 1899. Suomen autonominen asema muuttui, sillä manifestilla keisarikunnan yleisvaltakunnalliset lait ulotettiin koskemaan myös Suomea. Tämän jälkeen Suomen säädyillä oli oikeus antaa keisarikuntaa koskevista yleisistä laeista vain lausunto, jota keisarin ei tarvinnut ottaa huomioon, vaan hän saattoi vahvistaa lait mielensä mukaan. Helmikuun manifestia seurasivat kieliasetus, asevelvollisuuslaki ja lisävaltuuksien antaminen kovaotteiselle kenraalikuvernööri Bobrikoville. Tarkoituksena oli liittää Suomi lujemmin Venäjään, mutta manifesti muutti suomalaisten suhtautumista keisariin ja Venäjään. Nikolai II:n suosio alkoi laskea, ja helmikuun manifesti ruokki sekä passiivista että aktiivista vastarintaa.¹² Suomi oli radikalisoitumisen tiellä, minkä vuoksi aktivismi sai uusia muotoja 1900-luvun alussa.

Pommiattentaatti Senaatintorilla

Iltapäivällä heinäkuun 19. päivänä 1905 helsinkiläiset havahtuivat hurjaan pamahdukseen. Senaatintorilla räjähti pommi, joka oli heitetty kenraalikuvernöörin apulaista Vladimir Deutrichia kohti hänen poistuessaan senaatista. Räjähdyksen aiheutti voimakkaan ilmanpaineen, joka rikkoi useita kymmeniä ikkunoita Senaatintoria ympäröivistä rakennuksista. Eräs poliisimies kaatui ilmanpaineen voimasta seistessään Senaatintorilla poliisilaitoksen edessä, mutta Deutrich selvisi attentaatista muutamilla lievillä vammoilla.

Seuraavana päivänä *Wirallinen Lehti* raportoi etusivullaan murhayrityksestä. Tapauksella oli ollut useita silminnäkijöitä venäläisten merika-

dettien nähdessä pommin heittäjän. Heidän mukaansa heittäjä oli hyvin nuori. Merikadetit olivat juosseet hänen peräänsä, mutta hän katosi väkijoukkoon kauppatorilla. Salaneuvos Deutrich horjahti pommin voimasta, mutta onnistui kiiruhtamaan ajurin kyytiin, joka vei hänet Senaatintorin poliisilaitokselle. Sinne kutsuttiin lääkäri tutkimaan Deutrichin vammoja.¹³

Monet muutkin sanomalehdet uutisoivat murhayrityksen, ja tamperelaisessa *Aamulehdessä* ilmestyi laaja artikkeli pommiattentaatista sekä helsinkiläisten reaktioista: ”Kaupungissa lewisi tieto tästä, maassamme laatuansa ensimmäisestä, pommi-murhayrityksestä nopeasti, saamatta kuitenkaan rauhallsuutta millään tavoin häiriintymään.” Tapahtumapaikalla oli kuitenkin käynyt uteliaita katsojia. *Aamulehti* ihmetteli *Helsingin Sanomien* tavoin, miksi Deutrich oli lähtenyt senaatista yksin ilman henkivartijaa. Lopuksi lehti toteaa, että ”Kuten yllä olevasta näkyy, on tämä pommiattentaatti monissa kohdin salaperäisyyteen werhottu.”¹⁴

Emil Rundman tuli paikalle hieman myöhemmin samana päivänä ja kuvasi, miten Senaatintorilla siivottiin pommin jälkiä.¹⁵ Kun Rundman toistuvasti tallensi kamerallaan Senaatintorilla järjestettyjä mielenosoituksia ja mielenilmauksia, hän teki itsestään mielenosoittajien ja aktivistien luottokuvaajan. Rundmanilla on toden-

11. Kun Jean Sibelius pidätettiin aamuyöllä Armas Järnefeltin ja Jost von Quantenin kanssa, poliisin pöytäkirjaan merkittiin syyksi *omotiverad glädje* (aiheeton ilo), koska varsinaista rikkomusta ei keksitty. Zetterberg 1988, 269; Mikko Metsämäki & Petteri Nisula, *Aktivistit. Suomalaisen kansalaisliikkeiden tarina*. Edita 2006, 16.

12. Metsämäki & Nisula 2006, 31; Anu-Hanna Anttila et al., Suurlakko aika ja kansapuheen variaatiot. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Polari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska (toim.) *Kuriton kansa. Poliittinen mielikavitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino 2009, 9–10.

13. *Suomalainen Wirallinen Lehti* 20.7.1905.

14. *Aamulehti* 21.7.1905; ks. myös *Helsingin Sanomat* 20.7.1905.

15. Ks. Rundmanin valokuvat Museoviraston kuvakoelmissa, www.kuvakokoelma.fi/pictures/ (15.10.2014).

näköisesti ollut yhteyksiä aktivisteihin, sillä hän ei ole aina voinut sattumalta päätyä Senaatin-torille, kun siellä tapahtui jotakin yllättävää. Pommiattentaatista on tuskin kerrottu kenellekään ulkopuoliselle etukäteen, mutta lippuselkkauksesta Rundman on suurella todennäköisyydellä saanut vihjeen ennakolta.

Pommiattentaatti ei onnistunut aktivistien toivomalla tavalla. Se kuitenkin osoittaa, että poliittinen toiminta alkoi muuttua entistä väkivaltaisemmaksi, kun vain vuosi Bobrikovin murhan jälkeen Suomessa yritettiin toista poliittista murhaa. Mallia poliittiseen radikalisoitumiseen voitiin hakea Venäjältä, missä keisari Aleksanteri II oli murhattu pommiattentaatissa maaliskuussa 1881. Jos keisari voitiin murhata, miksei myös pienempiä johtajia. Venäjällä tehtiin 1800-luvun lopulla useita terroritekoja, joiden tekijöitä nimettiin anarkisteiksi, mutta Timo Vihavaisen mukaan varsinaiset anarkistiset liikkeet syntyivät Venäjällä vasta 1900-luvun alussa.¹⁶ Lisäksi suomalaisissa sanomalehdissä oli 1880-luvulta alkaen toistuvasti julkaistu uutisia terroriteoista ympäri maailman,¹⁷ joten kansainvälisiä esikuvia löytyi runsaasti. 1800- ja 1900-lukujen vaihdetta on jopa kutsuttu anarkismin ja terrorismin kultakaudeksi,¹⁸ ja osa suomalaisista radikalisoitui muun maailman mukana. Heitä kutsuttiin aktivisteiksi.

Aktivistien ydinryhmä perusti vuonna 1904 Suomen aktiivisen vastustuspuolueen. Järjestö painoi ja jakeli maanalaisia lehtiä sekä suunnitelti ja toteutti terroritekoja, joiden tarkoituksena oli herättää pelkoa sekä lamaannuttaa Suomen ylin hallinto. Toiminnalla pyrittiin luomaan edellytykset kapinalle ja aseelliselle itsenäisyystaistelulle. Aktivistien johtoporrass oli yhteiskunnallista eliittiä, jonka jäsenistä osa asui karkotusten vuoksi Ruotsissa, mutta aktivistit loivat yhteyksiä myös työväenliikkeeseen, josta löytyikin asiasta innostuneita työläisaktivisteja. Likaisen ja vaarallisen työn suorittivat yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneet ammattivallankumoukselliset, mutta väkivalta karkasi käsistä ja aktivistei-

hin liittyi monenlaisia yksityisyrittäjiä. Aktivisti-puolueen johdolle vallankumoustouhu oli silti kuin jännittävää seikkailua, josta he selvisivät ilman suurempia henkilökohtaisia seurauksia. Ryhmän johtoon asetettiin kaksi kosmopoliittista seikkailijaa, Konni Zilliacus ja Henry Biaudet, jotka muiden johtohenkilöiden tavoin edustivat ruotsinkielistä sivistyneistöä. Aseellinen vastarinta venäläisiä vastaan loi suomalaisen kansalaisyhteiskuntaan väkivallan kulttuurin.¹⁹ Oikeustaistelu venäläisiä vastaan yhdisti tässä vaiheessa yläluokkaa ja työväestöä.

Kuvat mielenilmauksena

Mielenosoituksista otetut kuvat herättivät uteliaisuutta, joten Emil Rundman keksi hyvän liikeidean, kun hän ryhtyi myymään kuviaan postikortteina. Kesäkuun alussa 1902 hän julkaisi *Uuden Suomettaren* etusivulla näyttävän mainoksen: ”Riennä hankkimaan itsellesi sekä naapurillesi Näköala-postikortteja mellakasta Senaatin-torilla”. Mainoksen mukaan kortteja kaupattiin ympäri maata, tarjolla oli 17 erilaista kuvaa hintaan 15 penniä kappale. Lopuksi mainoksessa todettiin, että ”Jälleenmyyjät saavat suuren alennuksen!”²⁰ Rundman toi kuvamarkkinoille uuden

16. Timo Vihavainen, Anarkismi Venäjällä. Teoksessa Marja Härmänmaa & Markku Mattila (toim.) *Anarkismi, avantgarde, terrorismi. Muutamia strategioita järjestyksen sotkemiseksi*. Gaudeamus 2007, 85.

17. Ralf Kauranen & Mikko Pollari, Yksilön vapaus ja anarkian uhka. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska (toim.) *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino 2009, 191–192.

18. On laskettu, että vuosina 1875–1912 anarkistit murhasivat tai yrittivät murhata yhdeksän eri valtion päämiestä. Marja Härmänmaa & Markku Mattila, Johdanto. Teoksessa Marja Härmänmaa & Markku Mattila (toim.) *Anarkismi, avantgarde, terrorismi. Muutamia strategioita järjestyksen sotkemiseksi*. Gaudeamus 2007, 9–10.

19. Metsämäki & Nisula 2006, 15–18, 32–33; Marko Tikka, *Kun kansa leikki kuningasta. Suomen suuri lakko 1905*. SKS 2009, 34–37.

20. *Uusi Suometar* 4.6.1902.

kuvatyyppin, mielenosoituskuvat. Mainostamalla hän loi kysyntää mielenosoituskuville, joita saat-
toi ostaa joko suoraan Rundmanin ateljeesta tai
jälleenmyyjiltä.

Valokuvia alettiin painaa postikorteiksi 1800-
ja 1900-lukujen vaihteessa. Postikorttien myymi-
nen loi kuvausalalle uuden kilpailutilanteen,²¹
kun kirjakaupat ja paperikaupat ryhtyivät myy-
mään halpoja postikortteja. 15 pennin hinta ker-
too olennaisesta muutoksesta valokuvausalalla.
Ammattikuvaajien markkinat pienenivät, koska
maisema- ja kaupunkikuvista painettiin edullisia
postikortteja. Osa postikorttikuvista oli harras-
tajakuvaajien ottamia, ja ne painettiin Saksassa
tai Ruotsissa edullisesti.²² Aikaisemmin ammat-
tikuvaajat olivat hallinneet kuvamarkkinoita
myymällä maisema- ja kaupunkikuvia postikort-
tikokoisina kabinettikuvina. Kabinettikuvat oli-
vat kuitenkin huomattavasti kalliimpia kuin pos-
tikortit, sillä yhden kabinettikuvan hinnalla sai
nipun postikortteja. Sitä mukaa kun postikort-
tien myynti lisääntyi, ammattikuvaajien ottami-
nen maisema- ja kaupunkikuvien kysyntä laski.

Vuodesta 1899 lähtien postikorttien ostami-
nen ja lähettäminen sai uuden merkityksen, kos-
ka niistä tuli yksi mielenilmaisemisen ja vasta-
rinnan muoto. Kuva-aiheina käytettiin kansallisia
symboleja, joten kortteja koristivat Suomen
leijona, sinivalkoiset viirit, vaakunat, Suomen
neito, kansallispuvut, Kalevala-aiheet, kansallis-
maisemat ja niin edelleen.²³ Valokuvaaja K. E.
Ståhlberg painatti vuonna 1900 postikorttisarjan
Vänrikki Stoolin tarinoista, jotka oli kuvittanut
Albert Edelfelt. Tästä korttisarjasta tuli suuri me-
nestys,²⁴ sillä niitä lähetettiin myös joulukorttei-
na 1900-luvun alussa.

Postikortit kasakkamellakasta poikkesivat
kuitenkin aikaisemmista korttisarjoista siinä,
että ne olivat ensimmäisiä mielenosoituksista
otettuja kuvia, jotka painettiin postikorteiksi.
Realistisuudessaan Emil Rundmanin ottamat
valokuvat loivat uuden tyylin. Realistisuutta ko-
rosta se, että kuvasarjasta voi hahmottaa mie-
lenosoittajien ja kasakoiden liikehännän Senaa-

tintorilla. Kuvat olivat ilmeisen suosittuja, sillä
vuoden 1902 lopulla Rundman pystyi laajenta-
maan liiketoimintaansa. Hän avasi toisen valo-
kuvausateljeen Mikkelissä marraskuussa 1902.²⁵
Uuden valokuvausliikkeen avaaminen oli osoitus
Rundmanin menestyksestä. Jo 1880-luvulla oli
vakiintunut toimintatapa, että menestyneet ku-
vaajat perustivat haaraliikkeitä muihin kaupun-
keihin.²⁶

Postikorttien myyminen oli tuottoisaa liike-
toimintaa,²⁷ joten Rundman jatkoi tätä työtä
teettämällä postikortteja muutamista muistakin
kuvistaan. Helmikuussa 1904 Suomessa juhlit-
tiin J. L. Runebergin 100-vuotissyntymäpäivää.
Helsingissä järjestettiin helmikuun 5. päivänä
suuri juhla Runebergin patsaalla, missä ylioppi-
laskunta esiintyi kunniavartiossa. Rundman ku-
vasi juhlatilaisuuden, ja paria viikkoa myöhem-
min hän mainosti lehdessä myyvänsä kuvaposti-
kortteja Runebergin muistojuhlasta. Postikortte-
ja oli saatavana kaikista kirja- ja paperikaupoista

21. Postikortit loivat uuden kiehtovan kuvakulttuurin. Maisema- ja kaupunkikortit olivat erittäin suosittuja, mutta lisäksi postikorttien sommittelu ja koristelu esimerkiksi jugendtyylisillä kuvioilla sekä henkilökuvin (mm. kuninkaalliset, näyttelijät ja kokotit) myyminen lisäsivät niiden tarjontaa ja suosiota. Postikortit edustivat modernia kulutuskulttuuria; ne olivat käyttökuvia, joita sekä keräiltiin että lähetettiin. Ks. esim. Harri Kalha, *Kokorttien kultakausi. Belle époqueen mediätähdet modernin naiseuden kuvastimina*. SKS 2013, 16–20, 30.

22. Irma Savolainen, *Taitelijoita, käsityöläisiä ja taivaanrannanmaalareita. Turkulaiset valokuvaajat vuoteen 1918*. Turun maakuntamuseon raportteja 1992, 15, 118.

23. *Postikortti historian kuvastajana*. Postikorttihistoriantutkija Orvo Bogdanoffin kokoelmat. Näyttely Lenin-museossa 1987, 4.

24. Ståhlbergin mainos *Uudessa Suomettaessa* 24.11. ja 19.12.1901. Mainoksen mukaan näitä kortteja oli edellisenä vuonna myyty kymmentuhansittain.

25. Ks. Rundmanin ilmoitus *Mikkelin Sanomissa* 20.11.1902.

26. Hirn 1977, 31, 120.

27. 1900-luvun alussa postikorttien myynti ja lähettäminen lisääntyivät nopeasti: vuonna 1900 postikortteja lähetettiin Suomessa noin 1,7 miljoonaa ja vuonna 1910 jo noin 10 miljoonaa. Ks. www.postimuseo.fi (17.10.2014).

sekä Rundmanin kuvaamosta jo kahden viikon sisällä juhlasta.²⁸ Kuvapostikorttien myyminen vahvisti Runebergiin liitettyä henkilökulttia, mutta vastarintaliike levitti kuvia muistakin suomalaisista taiteilijoista ja suurmiehistä.

Kasakkamellakasta otetut valokuvat toimivat Rundmanin läpimurtona julkisuuteen, mutta mellakalla oli monenlaisia seurauksia. Kasakkamellakka vaikutti osaltaan siihen, että 1900-luvun alun pilakuvissa vallan symbolina toimi *nagaikka*, venäläinen ratsupiiska.²⁹ Kasakat olivat Senaatintorilla heiluttaneen piiskojaan väkijoukon hajottamiseksi, ja tämä ele tallentui lehtikirjoituksiin, valokuviin ja myös pilapiirroksiin. Postikorttien ohella pilakuvat muodostivat toisen visuaalisen mielenilmaisukanavan, mutta niiden tarkoitus oli toisenlainen kuin mielenosoitusvalokuvien. Pilakuvat olivat viihdettä, mutta samalla ne ruokkivat poliittista mielikuvitusta kommentoimalla humoristisesti ajankohdaisia tapahtumia, aatteita ja poliittisia toimijoita. Pilapiirroksat naurattivat ihmisiä tekemällä pilaa päivänpolttavista kiistakysymyksistä ja pilkkaamalla poliittisia vastustajia.³⁰ Samalla kansalaiset saattoivat nauraa vallanpitäjille.

Suurlakko

Rundmanin into kuvata mielenosoituksia huipentui suurlakossa loka-marraskuun vaihteessa 1905. Tuolloin hän kulki Rautatientorin ja Senaatintorin välillä kuvaten väkijoukkoja kummallakin aukiolla tallentaen valokuvuinsa prosessin, jossa mielenosoittajat ottivat haltuunsa kaupungin kaksi keskeistä toria. Viikon kestänyt lakko sai valtaiset väkijoukot liikkeelle, mikä tulee hyvin ilmi Rundmanin otoksista. Lakon kolmantena päivänä väkijoukko marssi Rautatientorilta Mikonkadun kautta Senaatintorille. Rundman oli kameroineen Mikonkadulla, ja hän ikuisti tilanteen, kun katu oli täyttynyt mielenosoittajista.³¹ Joukkovoima korostuu Rundmanin kuvissa. Lisäksi muutamissa valokuvissa näkyvät mielenosoittajien kyltit,³² joihin on kirjoitettu iskulauseita. ”Pois laitton tila”, ”Alas mateliat!” ja ”Kielto-

laki väkijuomille” kiteyttivät mielenosoittajien vaatimuksia.

Suurlakon väkijoukkoja kuvatessaan Rundman käytti samanlaista menetelmää kuin kasakkamellakan otoksissa. Hän jalkautui välillä torille kuvaten mielenosoittajia katutasosta. Tämä kuvakulma luo katsojalle tunteen ikään kuin hän olisi seissyt väkijoukon keskellä. Toinen suosittu kuvakulma oli lintuperspektiivi. Kun kuvaaja asettui viistosti väkijoukon yläpuolelle – esimerkiksi jonkun rakennuksen ikkunaan, portaille tai mäen päälle – hän pystyi hahmottamaan kamerallaan laajemman näköalan.³³ Katutasosta kuvaaminen taas saattoi luoda tunteen väkijoukkoon samastumisesta.

Suurlakko oli osa valtakunnallista protestia. Levottomuudet alkoivat tammikuussa 1905 Pietarin verisunnuntaina, kun armeija ampui mielenosoittajia. Kesällä 1905 Venäjän sota Japania vastaan päättyi tappioon, mikä johti monenlaisiin levottomuuksiin. Kansanjoukot kokoontuivat valtaviin mielenosoituksiin, joiden vuoksi Nikolai II hyväksyi vaatimuksen kansanedustalaitoksen eli duuman perustamisesta.³⁴ Kun lakkoilu ja mielenosoitukset taukosivat Venäjällä, Suomessa aloitettiin suurlakko. Suomalaisille tuli kiire saada omat vaatimuksensa hyväksy-

28. *Uusi Suometar* 18.2. ja 28.2.1904.

29. Ylönen 2001, 116–117; Ralf Kauranen & Pekka Rantanen, Pilalehtien kansa. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska (toim.) *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino 2009, 226.

30. Ks. esim. Johanna Valenius, *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. *Bibliotheca Historica* 85. SKS 2004, 25, 89, 167, 176–177.

31. Museoviraston kuvakokoelmat, www.kuvakokoelmat.fi/pictures/ (15.10.2014).

32. Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmissa on Mikonkadulta kaksi kuvaa, joissa näkyvät mielenosoittajien kyltit.

33. Ks. esim. Anne Ollila, *Turku vanhoissa valokuvissa 1865–1915*. SKS 2012, 46, 53.

34. Anttila et al. 2009, 12.

Kuva 3. Suurlakon mielenosoittajat Senaatintorilla. Kuva: Emil Rundman. Lähde: Museoviraston kuvakokoelmat HK19411101:12.

tyiksi, koska lakkoilu oli Venäjällä jo päättymässä. Suurlakko alkoi 29.–30. lokakuuta Helsingin Senaatintorilla ja Tampereen keskustorilla järjestetyissä suurissa mielenosoituksissa. Toiminta oli paikallista, mutta suurimmissa kaupungeissa järjestettiin isoja mielenosoituksia.

Emil Rundman tallensi Helsingin tapahtumia päivittäin koko lakkoviikon ajan. Senaatintorilla Rundman kuvasi vielä suurempia väkijoukkoja kuin Rautatientorilla. Kuvista syntyy vaikutelma, että hän keskittyi aluksi kuvaamaan mielenosoittajia Rautatientorilla, koska kolmena ensimmäisenä lakkopäivänä hän liikkui kameroineen Rautatientorilla ja siirtyi sitten lakkolaisten mukana Senaatintorille, kun nämä marssivat sinne lakon kolmantena päivänä 1.11. Senaatintorilla Rundman otti vaikuttavan kuvan lakkolaisista, kun nämä olivat kokoontuneet Nikolainkirkon eteen ja kirkon portaat olivat täynnä mielenosoittajia.

Kansa leikki kuningasta järjestämällä ennennäkemättömän suuria mielenosoituksia.

Viikon kestänyt suurlakko muodostui näyttäväksi taisteluksi Suomen valtiollisten oikeuksien puolesta. Lakko pysäytti rautatieliikenteen, postinkulun ja tehtaat. Lisäksi kaupat, koulut ja virastot suljettiin. Lehdet eivät ilmestyneet lakkoviikolla. Kansa riensi kaduille ja toreille osoittamaan mieltään. Kaupungeissa perustettiin lakkokomiteoita, joihin valittiin edustajat eri puolueista ja kansalaisryhmistä. Esimerkiksi Turussa työväestö ja perustuslailliset toimivat tiiviisti yhteistyössä suurlakon ajan. Lakkoviikon kuluessa lakkolaisten yhtenäisyys ehti kuitenkin rakoilla. Tässä tilanteessa luokkakysymys tuli keskeiseksi ristiriidan jäsentäjäksi,³⁵ sillä työ-

35. Tikka 2009, 14.

väestö esitti radikaalimpia uudistusvaatimuksia kuin muut ryhmät.

Työväestön lakkokomiteoissa oli mukana myös useita naisia,³⁶ vaikka heitä ei valittukaan kaupunkien virallisiin lakkokomiteoihin. Naisia oli mukana myös perustuslaillisten toiminnassa naiskagaalin jäsenen Tekla Hultinin tapaan Helsingissä. Perustuslaillisten lakkovaliokunta organisoi tiedonantotoimiston, joka kokoontui uusmaalaisten osakunnassa. Hultin kommentoi lakkoviikon kiihkeitä vaiheita päiväkirjassaan: ”Seurauksena tästä oli, että oleskelimme koko viikon umpeen osakuntatalolla, joka edes takaisin rientävine lähetteineen ja touhuineen muistutti sodanaikaista päämajaa”.³⁷ Mielialat ehtivät vaihtua useaan otteeseen lakkoviikon aikana.

Rundman kuvasi suurlakon huipennuksen Senaatintorilla marraskuun 6. päivänä. Lakkolaiset seisovat Senaatintalon edessä, kun heille luetaan marraskuun manifesti Senaatintalon portailta. Sen jälkeen manifestia jaettiin kansalaisille, minkä Rundman myös tallensi kamerallaan. Lisäksi Rundmanin kuvasarjaan kuuluu otos, jossa lakkolaiset laulavat Maamme-laulua marraskuun manifestin saavuttua.³⁸ Yhteislaulu huipensi lakkolaisten riemun voitokkaan lakkoilun päätteeksi.

Suurlakolla saavutettiin merkittäviä poliittisia uudistuksia. Marraskuun manifesti lupasi suomalaisille yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä uuden valtiopäiväjärjestyksen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että äänioikeutettujen määrä tulisi kasvamaan huomattavasti. Lisäksi marraskuun manifestilla kumottiin vuonna 1899 alkaneet venäläistämistoimenpiteet.³⁹ Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteutuminen keväällä 1906 herätti suuren innostuksen suomalaisissa, joten kansalaisia vaadittiin käyttämään uusia oikeuksiaan. Hetken aikaa kaikki tuntui olevan mahdollista, ja vapauden riemu täytti ihmiset. Sanomalehdet riemuitsivat suurlakon voitokasta päätöstä julistamalla otsikoissaan ”Vapaus koittaa”.⁴⁰

Samalla marraskuun manifesti katkaisi suomalaisen yhteiskunnan radikalisoitumisen. Kun

Nikolai II antoi periksi suomalaisten vaatimuksille, kumosi venäläistämistoimenpiteet ja suostui äänioikeuden laajentamiseen, radikalisoituminen talttui. Kansalaisten huomio kohdistui marraskuun manifestin avaamiin uusiin oikeuksiin ja mahdollisuuksiin. Kun radikalisoituminen talttui, aktivistien merkitys jäi varsin vaatimattomaksi. Marko Tikan mukaan aktivistit pitivät itseään tärkeinä toimijoina, mutta he eivät saaneet Suomessa kovinkaan suurta kannatusta vaan suurin osa suomalaisista suhtautui heihin välinpitämättömästi tai suorastaan penseästi. Aktivistien toiminnan merkittävin puoli olikin ehkä mentaalinen, sillä vastarintaan kannustavat lentokirjaset ja lehtiset murensivat suomalaisen sivistyneistön lojaaliutta hallitsijaa kohtaan.⁴¹

Nopeat uudistukset herättivät myös pelkoja ihmisten mielissä. Suurlakko osoitti, että kansa ei ollutkaan nöyrä ja kuuliainen joukko kuten sivistyneistö oli aikaisemmin olettanut. Suurlakon jälkeen suomalainen yhteiskunta politisoitui nopeasti, joten yhteiskunnallinen aktivoituminen sai uusia muotoja. Erityisesti työväenliikkeen kannatus kasvoi ennätysellisen nopeasti. Kun yleinen ja yhtäläinen äänioikeus toteutui keväällä 1906, osa sivistyneistöstä kauhistui ajatusta, että tavallinen rahvas pääsi äänestämään. Suurlakko jätti myös kytevän tyytymättömyyden,⁴² sillä työväestö ei kaikilta osin hyväksynyt lakon

36. Turkulainen valokuvaaja Carl Johan Schoultz kuvasi Turun työväen lakkokomitean jäsenet Turun kaupungintalolla, ja kuvasta käy ilmi, että lakkokomiteassa oli mukana 21 naista. Kaupungin virallisessa lakkokomiteassa ei sen sijaan ollut yhtään naisjäsentä. Ks. Ollila 2012, 56.

37. Siteeraus Tikka 2009, 228.

38. Museoviraston kuvakokoelmat, www.kuvakokoelma.fi/pictures/ (15.10.2014).

39. Anttila et al. 2009, 12–13; Tikka 2009, 123.

40. Tällä otsikolla kerrottiin painovapauden saavuttamisesta. *Länsisuomen Työmies* 9.11.1905; ks. myös *Helsingin Sanomat* 7.11.1905; *Kaleva* 10.11.1905.

41. Tikka 2009, 35.

42. Tikka 2009, 137–138.

loppuratkaisua vaan se olisi toivonut suurempia uudistuksia.

Yhteiskunnallista aktivoitumista lietsottiin innokkaasti sanomalehdissä ja aikakauslehdissä. Kun poliittiset olot vapautuivat suurlakon jälkeen ja lehtien ennakkosensuuri poistettiin, poliittiset pilalehdet alkoivat kukoistaa. Ruotsalaisten *Fyren*, sosialistien *Kurikka*, nuorsuomalaisten *Velikulta* ja suomettarelaiten *Tuulispää* osallistuivat päivänpolttavaan poliittiseen keskusteluun. Ne naurattivat lukijoitaan kommentoimalla poliittisia vastustajia, jolloin yhteiskunnalliset kiistat ja poliittiset kysymykset visualisoitiin pilapiirroksiksi. Siten ne loivat parodisen tulkinnan yhteiskunnallisesta keskustelusta ja puolueiden kiihtyvistä valtakamppailusta. Samalla ne pystyivät kanavoimaan ja hillitsemään yhteiskunnallista tyytymättömyyttä. Jos kansalaiset voivat nauraa vallanpitäjille ja yhteiskunnallisille kiistoille, he pääsevät kyseenalaistamaan yhteiskunnallisen valta-asetelman naurulla. Poliittinen huumori sisälsi siis karnevalistisia piirteitä, jolloin kansalaiset saattoivat naurulla kääntää valta-asetelman hetkeksi pääläelleen.⁴³ Karnevalistinen nauru mahdollisti hetkellisen ilonpidon vallanpitäjien kustannuksilla, mutta vallanpitäjien kyseenalaistaminen naurulla on tilapäinen ilmiö eikä valtajärjestelmää pyritä varsinaisesti muuttamaan. Näin ollen poliittinen huumori ei ole erityisen vallankumouksellinen tai vaarallinen ilmiö, vaan pikemminkin se vahvistaa yhteiskuntajärjestystä toimimalla kansalaisten varaventtiilinä.

Jälkinäytös: Kukkia Eugen Schaumanille

Nationalismin yksi ilmenemismuoto 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa oli kansallissankareiden etsiminen ja tuottaminen. Niinpä Eugen Schaumanista tehtiin Bobrikovin murhan jälkeen kansallissankari, vaikka hänet oli itsemurhansa jälkeen haudattu kaikessa hiljaisuudessa salaa Malmin hautausmaalle. Hautapaikan salaaminen ei kuitenkaan onnistunut, vaan haudalle käytiin tuomassa kukkatervehdyksiä. Kun

poliittinen ilmapiiri vapautui suurlakon jälkeen, Schaumanille haluttiin järjestää toiset hautajaiset siirtämällä hänet sukhautaan Porvooseen. Viralliset hautajaiset järjestettiin Porvoossa 10.5.1906, ja tapahtumasta tehtiin suuri isänmaallinen juhla.⁴⁴

Emil Rundman oli taas kameroineen paikalla kuvaamassa hautajaisjuhllaisuudet. Jo seuraavana päivänä *Hufvudstadsbladetissa* oli ilmoitus, jossa kerrottiin että valokuvia Eugen Schaumanin hautajaisista ja haudasta on esillä Rundmanin ateljeessa.⁴⁵ Hieman myöhemmin Rundman mainosti myyvänsä kuvapostikortteja Eugen Schaumanin hautauksesta, 6 erilaista kuvaa hintaan 10 penniä kappale. Lisäksi mainoksessa todettiin hieman makaaberisti ”Hauska muisto jokaiselle kodille”.⁴⁶ Makaaberilta vaikuttava mainoslause kiteytti kuitenkin tiettyjä mielialoja suurlakon jälkeen. Lakko oli päättynyt suomalaisten kannalta voitokkaasti, ja poliittisen ilmapiirin vapautuminen sekä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus lisäsivät kansalaisten innostusta. Tulevaisuus näytti ainakin jonkin aikaa valoisamalta.

Rundmanin postikorttikuvissa korostui Helsinki-keskeisyys ja porvarillinen nationalismi: Schauman, Runeberg, kagaali ja aktivistit saivat huomiota sekä tukea postikorttisarjoissa. Suurlakosta muodostui Rundmanin kuvaustoiminnan huipentuma, ja näitäkin kuvia myytiin postikortteina.⁴⁷ Todennäköisesti suurlakkokuvat ovat olleet esillä myös Rundmanin ateljeessa, missä asiakkaat ovat voineet ostaa niitä. Poliittisten olojen vapautuminen vaikutti myös Rundmanin kuvaustoimintaan: enää ei ollut mielen-

43. Karnevalismista ks. Mihail Bahtin, *Francois Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru*. Suomennos T. Laine & P. Nieminen. Taifuuni 1995, passim.

44. Zetterberg 1988, 265–267, 292–293.

45. *Hufvudstadsbladet* 11.5.1906.

46. *Helsingin Sanomat* 20.5.1906.

47. Museoviraston kuvakokoelmissa on muutama Rundmanin postikorttikuva suurlakosta.

osoituksia eikä mielenilmauksia kuvattavaksi. Kansalaisten aktiivisuus kohdistui toisenlaiseen poliittiseen toimintaan ja uusien oikeuksien toteuttamiseen, sillä keväällä 1907 Suomessa järjestettiin ensimmäiset eduskuntavaalit, joita leimasi suuri innostus ja kiihkeä vaalikamppailu. Vuoden 1906 jälkeen Rundman ei ottanutkaan enää uusia kuvasarjoja eikä mainostanut postikorttejaan sanomalehdissä,⁴⁸ vaan jatkoi työtään entiseen tapaan ateljeekuvaajana.

Kuvien voima

Suomessa rakentui kiinnostava ja monipuolinen kuvakulttuuri 1900-luvun alussa, kun Venäjän vastustaminen sai moninaisia muotoja. Kriisiaika tuotti elinvoimaisen kuvakulttuurin, jota ilmaistiin pilapiirroksissa, postikorteissa ja erilaisissa painotuotteissa. Kun vakiintunut järjestelmä ja yhteiskunnalliset valta-asetelmat kyseenalaistettiin, kuvakulttuuri alkoi kukoistaa. Samalla sen eri osa-alueet tukivat ja kommentoivat toisiaan sekä saivat vaikutteita toisistaan. Aikakauden tunnetuimmat kuva-aiheet esiintyivät sekä postikorteissa että pilapiirroksissa. Toisaalta erityyppiset kuvat suunnattiin erilaisille yleisöille. Esimerkiksi Eetu Iston Hyökkäys innoitti monia pilapiirtäjiä, joten siitä tehtiin useita versioita. Vastaavalla tavalla Kalevala-aiheita uusintettiin lukuisissa piirroksissa.⁴⁹ Näin kuvia kierrettiin eri julkaisuissa ja painotuotteissa.

Emil Rundman toi kuvapostikortteihin uuden aiheen mielenosoituskuvillaan. Pian hän sai myös seuraajia, sillä vuonna 1903 Turussa kuvattiin samantyyppinen kuvasarja asevelvollisuutta vastustavasta mielenosoituksesta, ja nämäkin kuvat julkaistiin postikortteina. Vuoden 1905 mielenosoitukset tuottivat kuvapostikorttien aallon, sillä paikallisia mielenosoituksia kuvaavia kortteja myytiin Helsingin lisäksi muun muassa Turussa, Tampereella, Viipurissa, Kotkassa, Savonlinnassa ja Porissa.⁵⁰

Emil Rundman lopetti ammattimaisen kuvaamisen vuonna 1914. Sitä ennen hän ehti tulla tunnetuksi mielenosoituskuvillaan ja postikort-

tisarjoillaan. Vuosina 1902–1906 hän otti valokuvia, joihin liittyi suuri symboliarvo, koska postikorttikuvat mahdollistivat uuden mielenilmauskeinon. Yksittäisinä kuvina ja tyyliltään ne eivät välttämättä ole kovin erityisiä:⁵¹ kuva leijonaliipusta valtionpankin katolla ei ole visuaalisesti kiehtova, mutta aikaisten mielissä kuva sai poliittisia merkityksiä. Kasakkamellakan ja suurlakon kuvaaminen kiteytti ajan hektisen ilmapiirin. Samalla näihin kuviin liittyi voitonriemua, joka ilmeni myös Rundmanin lehtimainoksissa. Kansalaiset olivat ryhtyneet puolustamaan oikeuksiaan, ja tässä taistelussa valokuvilla sekä postikorteilla oli oma, tärkeä merkityksensä.

Abstract: Rebel in the city. Photographs of Helsinki in the early 20th century

Emil Rundman (1867–1942) took interesting pictures in Helsinki by photographing demonstrations in 1902–1906. Consequently, his photographs show how Finnish people reacted against Russian authorities, promoted democratic demands and how Finns resisted the Russification that had started in 1899. Photographer Rundman sold his pictures as postcards, indicating that selling postcards was a profitable business. At the same time, the production of images and printed material was one way to inspire political activism that culminated in the General Strike in autumn 1905.

Keywords: Finland, Russia, photographs, demonstrations, postcards, democratic demands, General Strike

48. Tammikuussa 1909 Rundman tosin kuvasi vielä Agathon Meurmanin hautajaiset ja mainosti näitä kuvia sanomalehdissä. *Helsingin Sanomat* 24.1.1909; *Uusi Suometar* 24.1.1909.

49. Ks. esim. Juhani Mylläri, *Poliittinen karikatyyri suomalaisissa pilalehdissä 1867–1917*. Jyväskylä Studies in the Arts 1983, 19, 339–341; Valenius 2004, 30–32.

50. *Postikortti historian kuvastajana*, 11–13. Vuonna 1987 pidetyn näyttelyn luettelossa on kerrottu 1900-luvun alun postikorttisarjojen kuva-aiheet järjestyksessä vuosittain.

51. Vertailukohdaksi voidaan asettaa aikalaiskuvaajien kaupunkikuvat. Signe Branderista (1869–1942) tuli Suomen merkittävin kaupunkikuvaaja Helsinki-kuvien ansiosta, ja Turussa puolestaan C. J. Schoultz (1849–1923) tuli tunnetuksi monipuolisena valokuvaajana. – *Nyt julkaistu Anne Ollilan artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*